

Naše současná ediční praxe spojuje při vydávání literárního díla dvě hlediska: 1. čtenářské — konzumentem je běžný čtenář, 2. vědecké — se zřetelem na odborníky (zvl. literární historiky a jazykovědce). Proto se literární dílo dnes už nevydává diplomaticky ani v tom případě, kdy je určeno specializovaným badatelům (korespondence, deníky, zápisníky a jiné pramenné materiály), nýbrž platí pro ně v podstatě stejné zásady jako pro vydání čtenářské; na druhé straně se v čtenářském vydání už nepřipouštějí libovolné editorovy zásahy do jazyka díla, které dříve bývaly poměrně běžné (opravy autorových „chyb“, odstraňování neobvyklých výrazů a vazeb, vyrovnávání dublet apod.).

Při edičních zásadách máme na mysli jak texty raně obrozenské, tak texty moderní. Míra úprav je přirozeně ve starších textech větší než v textech novějších, poněvadž obrozenské texty jsou psány jinou grafikou a jiným pravopisem, jsou jazykově mnohem rozkolísanější apod. Zatímco zde editor musí leckdy začínat již od transkripce a měnit vlastně do jisté míry pravopisný systém, u textů mladších se většinou postupem doby míra úprav zmenšuje a u textů ze současné doby se omezuje převážně jen na určité jevy: psaní velkých písmen, přejatých slov, spřežek, interpunkce.

Text přepisujeme dnešní pravopisnou a grafickou soustavou, pokud odchýlný pravopis a grafika neslouží zvláštnímu autorovu záměru (citování ukázek apod.). Tak nahrazujeme švabach nejstarších novověkých textů latinkou, píšeme *v* místo *w*, *j* místo *g*, *i* místo *j*, *aj* místo *ay*, *ej* místo *ey*, *š* místo *ss*, *ou* místo *au*, *u* místo počátečního *v*, *i* místo spojky *y*; nerozlišujeme ani psaní dvojího *l* a důsledně používáme pravopisu analogického (*slzíci* místo *slzýcý*).*

* To platí i pro texty cizojazyčné, které přepisujeme latinkou a současným pravopisem. V každém případě se doporučuje konzultovat s odborníkem. Pro úpravu středověké latiny platí směrnice pro přepis latinských textů užívané v Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV.

V otázkách výlučně pravopisných (psaní tvrdého a měkkého *y* — *i*, *s* — *z*, velkých písmen, spřežek, cizích jmen apod.) se řídíme současnými Pravidly českého pravopisu.

Upravujeme psaní *sem*, *sme*, *ste* atd. (nutno však rozlišit starý způsob psaní v starších textech od pozdějšího záměrného funkčního užití), *kdyby jste*, *kdyby jsi* na *jsem*, *jme*, *jste*, *kdybyste*, *kdybysi* atp.

Apostróf u příč. min. a u 1. nebo 3. os. pl. přez. *pohlédnem'*, *dělaj'*, *sáh'*, *tisk'* apod. vypouštíme: *pohlédnem*, *dělaj*, *sáh*, *tisk*. Ponecháváme jej však tam, kde by po jeho odstranění mohlo dojít k homonymitě a k nejasnosti, např.: *před* (předložka) — *před* (příčestí), *před dratve* — *před' dratve*.

Podle Pravidel píšeme odděleně částici *-li* (*bude-li*, *mám-li* místo *budeli*, *mámli* atp.); její připojování je neomezené, může být u všech slovních druhů: *s písni-li to nevyjádříš*), předložku s následujícím zájmenem (*ode mne*, *se mnou*, *nade všecku* místo *odemne semnou*, *nadevšecku*), složeniny s kondicionálovým *bych*, *bys* atd. (*já bych*, *byl bych* místo *jábých*, *bylbých* atp.). Naopak dohromady píšeme příklonné *tě* (o jeho výskytu platí totéž co o částici *-li*), *s*: *žetě*, *možnatě*, *dřevatě to*, *tys*, *Dobřes koupil*, *Dobřys*, *pane*, *dobřys* místo *že tě*, *možná tě*, *dřeva tě to*, *ty's*, *Dobře's koupil*, *Dobřý's*, *pane dobrý's*; výjimečně nestahujeme tam, kde by stažením vznikl neobvyklý tvar, jehož grafická podoba by působila nezvykle a mohla eventuálně znesnadňovat pochopení textu: *Dům's přiženil* . . . *pole's přikoupil*.

Při stahování příklonek *že*, *pak* s předcházejícím slovem třeba mít na zřeteli — stejně jako dále u spřežek — kontext a dbát významového rozlišení a stavby výrazu. Tak například příklonku *že* v přitakávacích příslovcích *ovšemže*, *baže*, *arciže*, *jistěže* píšeme dohromady (místo *ovšem že*, *ba že*, *arci že*, *jistě že*), uvádí-li však větu (ev. souvětí) a má-li platnost spojky (často opakované v dalších větách), píšeme ji zvlášť:

Půjdeš s námi? *Ovšemže*. (*Baže*. *Arciže*. *Jistěže*.)
Ba že mám na tom zájem, *že* mi na tom záleží.

Podobně příslovečné *jenže*, *divže* apod.:

Divže mu oči nevypadly. — Byl *div*, *že* mu oči nevypadly.

Přišel, *jenže* trochu pozdě. — Přišel, *jen že* trochu pozdě a *že* tam už nikoho nezastihl.

Stejně rozlišujeme:

Bylo nejasné, *čehože* se to týká, *cože* se vůbec stalo, *kdože* na tom nese vinu, *kterýže* z nich to bude, *pročže* to udělali atp.

Dlouho se nechtěli přiznat, *kdo že* to byl a *že* to udělal, *proč že* to udělali a *že* tam šli.

Podobně je třeba rozlišovat i při psaní příklonného a příslovečného *pak*:

Copak děláš? — Řekni, *co pak* uděláš . . . ?

Dohromady se píší spojky *aneb*, *avšak*, *jakmile*, *jestliže* místo *a neb*, *a však*, *jak mile*, *jest-li že* (psaní *protože* a *proto*, *že* závisí na kontextu), předložky *vpod*, *zpod* (místo *v pod*, *z pod*), zájmena *málokdo*, *sotvakdo*, *málokterý*, *sotvakterý* apod., příslovce *ihned*, *jaktěživ*, *navždy*, *občas*, *včas*, *vlevo*, *vtom* (místo *i hned*, *na vždy*, *jaktě živ*, *ob čas*, *v čas*, *v levo*, *v tom*), substantivní a adjektivní složeniny *zmrtvýchvstání*, *nanebevzetí*, *krveprolévání*, *krveprolití*, *kolemjdoucí*, *pravděpodobný*, *pravdymilovný*, *úctyhodný*, *doslova*, *sebelepší*, *sebenaléhavější* (místo *z mrtvých vstání*, *na nebe vzetí*, *krve prolití*, *kolem jdoucí*, *pravdě podobný*, *pravdy milovný*, *úcty*

hodný, do slova, sebe lepší, sebe naléhavější), rovněž i složeniny typu *extratřída* místo *extra třída* apod.

Pochopitelně nelze všechny případy řešit stejně, ale vždy přiměřeně k situaci, v níž jich je užito. Obecně sice platí zásada, že při psaní spřežek bude v duchu Pravidel tendence k psaní staženému (*dohola, jakživ, jakžtakž, kposledku, kupříkladu, láryfáry, mezitímco, naboso, napadrt, naprázdno, napospas, naruby, nastokrát, naživu, obden, odmala, ostošest, pokaždé, poslepu, postaru, propánaboha, propánakrále, přesčas, půldruhého, skrznaskrz, vedví, zatímco, zatepla, zčistajasna, zpočátku* atd.), narazíme však na okolnosti, které nás přinutí k psaní rozdělenému. Může to být třeba skladba výrazu: *v levo i pravo, sebe lepší a moudřejší, do slova a písmene, proboden z předu i zadu, podívej se v před i zad, po sté a prvé* atd.; připojované slovo se nevztahuje jen k prvnímu z následujících slov, ale k oběma slovům. Rozhoduje i místo a způsob užití: v postavení přívlastkovém prepozitivním píšeme dohromady (*stala se podivuhodná věc*), v postpozitivním přívlastku, je-li na spojení zvláštní důraz, nebo na konci větného celku apod., může se ponechat psaní zvlášť: *Budu vám vyprávět příhody paměti hodné. Jeho pamětihodné příběhy jsou popsány v knize...*

U slov s předponou *ne-* třeba zase dbát toho, zda s následujícím slovem vyjadřují jeden pojem, či popírají uvedený fakt: *věci nezcela podstatné* (= neúplně, málo), *nezcela čtyřicetiletý muž* (ani *ne*, sotva čtyřicetiletý). *Skoro ideální, ale ne zcela.*

Pouze nespojenou podobu píšeme ve výrazech: *o mnoho* (podle *o málo, o něco*) a *ob chvíli* (podle *ob týden, ob rok, ob měsíc, ob dům*) apod. Naproti tomu píšeme *takřečený* (podle *takzvaný*) a *nachlup* (podle *navlas*), ačkoliv v Pravidlech tyto podoby nejsou uvedeny. Psaní zvlášť či dohromady bude záležet tedy také na tom, jak se píše analogická spojení, popřípadě i na tom, zda jde

o výraz méně nebo více obvyklý (u málo frekventovaných dáváme přednost psaní oddělenému).

Na rozdíl od Pravidel (částečně ve shodě se Slovníkem spisovného jazyka českého) spatřujeme v dvojím psaní některých výrazů významový rozdíl (Pravidla je uvádějí prostě vedle sebe) a podle kontextu je píšeme dohromady nebo zvlášť, např.: *bezpochyby* (nepochybně, jistě, určitě: *Bezpochyby se mýlí*) — *bez pochyby* (bez pochybnosti, bez pochybování, aniž by kdo pochyboval: *Uvěřili mu bez pochyby*); obdobně *donekonečna* — *do nekonečna*, *kupodivu* — *ku podivu*, *nadlouho* — *na dlouho*, *na ven* — *na ven, navěky* — *na věky* atp.

Podle současných Pravidel normalizujeme psaní tvrdého a měkkého *y* — *i*, *ý* — *í*, a to i ve slovech přejatých; dále psaní skupiny *mně* — *mě*, např. *tamější, vzpomněl, rozuměl, rozumně místo tamnější, vzpoměl, rozumněl, rozumě*; u zájmena 1. os. sg. opravujeme nesprávně psaný genitiv a akuzativ *mně* na stejně znějící *mě*, a to bez ohledu na to, je-li ho užito po předložce nebo je-li na něm důraz (*u mě, vedle mě*), a nikoli na *mne*, neboť je tu rozdíl ve výslovnosti. Podobně v dativu a lokálu nesprávně *mě* upravujeme na *mně*, a nikoli na *mi*. O psaní předložky *s*, *se*, *z*, *ze* a předpony *s-*, *se-*, *z-*, *ze-*, *vz-* viz str. 156.

Cizí a přejatá slova píšeme podle současných Pravidel, např.: *balkón, bulvár, cigáro, dolar, fez — fezu, generál, gurmán, inženýr, literární, normální, primátor, repertoár, román, salón, sezóna, šál, toaleta místo balkon, boulevard, cigaro, dollar, fes — fesu, general, gourmand, ingénieur, literární, normalní, primator, repertoire, roman, saisona, shawl, toileta*. Příponu *-irovat* měníme na *-írovat*, resp. *-ýrovat* (*execírovat* na *execírovat*, *radírovat* na *radýrovat* apod.). Tam, kde Pravidla dovolují dvojí psaní, užíváme podoby novější, která odráží výslovnost, např.: *buržoazie, fantazie, intenzívní, perzekuce, svita* atd. Pravidly se řídíme i tam, kde autor cizí slovo přepisuje foneticky a je

možná pouze jediná výslovnost: *kampaň, píano* opravujeme na *campagna, piano*. Starší psaní *švagr, švakrová, švekrůše* opravujeme na *švagr, švagrová, švegrůše*.

Autorovu transkripci cizích a přejatých slov ponecháváme tam, kde zachycuje skutečnou nebo možnou dobovou výslovnost, nebo autorův osobitý úzus (často souvisí s jeho vzděláním, znalostí klasických jazyků, nebo naopak neznalostí jazyka, z něhož slovo pochází, a jeho správné výslovnosti; ve výslovnosti se může projevit i vliv jiného jazyka; např. *relief* má v 19. stol. často podobu *relif* podle němčiny, kde se *ie* čte jako *i*). Zachováváme tedy psaní jako: *akciz, atlét, barón, brošůrka, dátum, diéta, demónický, dráma, humor, kábel, katedra, magnét, négr, pergamén, piétní, profil, relif, sképe, tenór; ancikrist, bachanálie, bachantka, balgón, cichorie, degret, ebrejský, engažovat, ingoust, intres, intresantní, jenerál, charakter, liverej, manšeta, mužestr, maskaráda, obršt, orkestr, punš, šokoláda, tabakerka* apod. Sem patří i případy, kdy autor neužívá běžné zčeštěné podoby (*primabalerína, akvadukt*), ale podoby neobvyklé, odpovídající stavbě výrazu v původním jazyce: *primou baleřinou, se svými aquaeducty*. Analogicky ponecháváme psaní *almanah, buldog, humbug* apod., máme-li je u autora doloženo i v nepřímých pádech a odvozeninách (*almanahu, buldoga, humbugu, almanahový*). U slov typu *angažmá, apartmá, abonmá* ponecháváme původní pravopis *engagement, appartement, abonnement*, vyskytuje-li se i ve skloňovaných podobách: *engagementu, appartementu, abonnementu*.

Při úpravě nepřejatých cizích slov, tedy slov, která nepronikla do naší slovní zásoby, ale jsou jen součástí lexika toho jazyka, z něhož pocházejí, záleží na tom, za jakých okolností jich bylo užito. Jsou-li zasazena do kontextu příslušného cizího jazyka nebo mají-li povahu citátovou, opravujeme je podle pravopisné normy daného jazyka. Zachází-li s nimi autor jako se slovy domácího

původu (píše je foneticky, skloňuje je nebo časuje), je třeba vysledovat autorův systém nebo alespoň tendenci k jistému systému, tímto systémem se řídit a podle něho pravopisnou podobu slov sjednocovat. Přitom je třeba brát v úvahu celý kontext (stylistické využití) i to, jde-li o slova čtenáři běžná nebo ojedinelá. Zvláštní skupinu tvoří zde slova přejatá z němčiny, která v určitých obdobích přecházela do jazyka obecného nebo do jazyka některých společenských vrstev. Taková slova (*feldvébl, nýmand, hausmajstr, rajch, obrlantrát, apelpiac* apod.) zpravidla sjednocujeme ve prospěch psaní počeštěného; u slov méně běžných (píše-li je autor původním pravopisem) ponecháváme psaní původní.

Pravopis cizích vlastních jmen (osobních i místních) normalizujeme (*Shakespeare, Debureau, Windischgrätz, Schönbrunn, Bordeaux*). Neupravujeme však vžitě počeštěné podoby jako *Švarcenberk, Lobkovic, Štuttgart, Štrasburk* apod. Latinská jména s koncovkou *-us* píšeme pravopisem odpovídajícím latině (*Coriolanus*), počeštěnou podobu bez koncovky českým pravopisem (*Koriolán*). Nedá-li se zjistit původní psaní jména, necháváme znění autorovo, i když je jeho znění zřetelně fonetické.

V duchu současné normy píšeme podle Pravidel českého pravopisu i velká písmena. Nepostupujeme ovšem ani zde mechanicky, nýbrž přihlížíme k významu slova: *alpy*, znamenají-li obecně vysoké hory, ponecháváme s malým písmenem, je-li to vlastní jméno pohoří, opravujeme na velké: *Alpy*.

U náboženských pojmů se řídíme Pravidly; ve většině případů píšeme *boží, Hospodin, Spasitel, Vykupitel, Panna Maria (Panna Maria Sněžná)* atd. a také tak opravujeme odlišné psaní. Někdy je psaní velkých a malých písmen projevem autorova náboženského citění nebo naopak výrazem postoje proticírkevního (např. Neruda psal na rozdíl od svých současníků důsledně jen *bůh*,

ale i *hospodin* malým písmenem). V takových případech zachováváme způsob autorův. Důsledně však píšeme malé písmeno ve slově *bůh, pánbůh* tam, kde pozbylo náboženského obsahu a stalo se součástí ustáleného spojení: *ach bože, bože můj, zaplat' pánbůh, pozdrav pánbůh, spánembohem, dej vám pánbůh zdraví, aby bůh dal* apod.

V některých starších textech, zvláště v pohádkách, se psaly s velkým písmenem všechny nadpřirozené bytosti (*Vodník, Vily, Sudička* apod.); v takových případech počáteční písmena upravujeme na malá. Naopak může obecné jméno fungovat v některých textech (alegoriích) jako jméno vlastní (*Kat, Smrt*); píše-li je autor s velkými písmeny, ponecháváme je.

Velká písmena dále ponecháváme u abstraktních pojmů, chápe-li je autor jako symboly: *Osud, Láska, Pokora, Spravedlnost, Práce, Prozřetelnost, Umění* atp., a všude tam, kde jejich užití má zvláštní funkci: vyjadřuje se jím například citový vztah (oslovení *Mistře, On a Ona*), zdůrazňuje se jím obsah slova (*Nic, Umění v pravém slova smyslu*) apod.

Zdvořilostní *vašnosta, vašnostin, vaše milost*, hojně ve starších textech, píšeme podle Pravidel s malým písmenem na rozdíl od případů jako: *císařská Jasnost, královská Milost, Vaše královská Milosti (Jasnosti)*.

Pravopisem také rozlišujeme případy, kdy přídavné jméno odvozené od místního jména pouze naznačuje příslušnost k místu: *rytíř sionský; sokolovská slečna; vládyka bilinský; Prkoš, bilinský pán; Petr, vévoda kuronský*, od těch případů, kdy má nebo nabývá funkci vlastního jména: *rytíř Sionský; slečna Sokolovská; vládyka Bilinský; Prkoš Bilinský; Bilinský; Petr Kuronský; Kateřina Zaháňská; kněžna Zaháňská* apod. Stanovit přesnou hranici je dost nesnadné a někdy i problematické. Editor se však musí rozhodnout pro důsledné řešení, které odůvodní v ediční poznámce.

Zkratky, poněvadž jsou záležitostí čistě grafickou, normalizujeme podle dnešního úzu: *Sv., atd., ml., st., kg* místo *Svat., a. t. d., mlad., star., kil.* apod. Podoby skloňovaných zkratk jako *dra, dru, drovi* upravujeme na nesklonné *dr*. V uměleckém díle, v souvislém, plynulém textu je lépe zkratky rozepisovat, neboť jejich užívání zde působí rušivě (pokud ovšem autor zkratkami nesleduje nějaký stylistický záměr). Zkratky ponecháváme v textech, kde je položen důraz na věcné sdělení, např. v referátech, zprávách, v některé korespondenci apod. Zkratku můžeme rozepsat ovšem jen tehdy, zkracuje-li jen jeden možný tvar, nikoli tehdy, když bychom mohli zkratku rozepsat několika způsoby (*p.* u množného čísla může znamenat *páni* nebo *pánové* a ve starší době i *panové*).

Ve větěném kontextu rozpisujeme i číslovky. Při slovním přepisu číslovek vyjádřených v základním textu číslicí užíváme tvarů u autora doložených (*čtyry, desíti, dvacíti, třicítiletý*); týká se to i číslovek složených: *pět-áčtyřicet, dvacet tři*). U letopočtů, měř, vah a vůbec při údajích výpočtového nebo statistického charakteru číslice nerozepisujeme.

KVANTITA

Jedním z nejobtížnějších problémů při úpravě textu je kvantita v domácích slovech. Situace je tu nadto ztížena tím, že nemáme žádnou jazykovou příručku, která by vyčerpávajícím způsobem zachytila všechny existující odlišné kvantity, a tak se můžeme při práci opírat velmi často jen o vlastní znalost jazykového materiálu. Doklady pro podporu ojedinelé kvantity musíme často pracně hledat. I když, zejména ve starších, obrozenských tiscích je rozlišení ztíženo špatnou kvalitou tisku, nemůžeme kaž-